

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.26>

PRAWO KARNE PROCESOWE UKRAINY I PROCESY INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ: ZAGADNIENIA METODOLOGII BADAŃ

Alina Murzanovska

*kandydat nauk prawnych, docent,
docent Katedry Postępowania Karnego,
Działalności Detektywistycznej i Operacyjno-Poszukiwawczej
Narodowego Uniwersytetu „Odeska Akademia Prawnicza” (Odessa, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-8645-0261
avmurzanovskaya@gmail.com*

Adnotacja. W artykule określono poszczególne problemy zagadnienia metodologii badań zgodności prawa karnego procesowego Ukrainy i Unii Europejskiej, określono możliwe i niezbędne kierunki jego adaptacji oraz określono perspektywy rozwoju nauki o postępach karnych w celu stworzenia teoretycznego uzasadnienia konieczności i celowości dalszych zmian prawa procesowego karnego. Podkreślono, że procesy integracji europejskiej Ukrainy powodują konieczność realizacji działań zarówno o charakterze legislacyjnym, jak i instytucjonalnym i organizacyjnym. Wśród głównych kierunków adaptacji są: uproszczenie postępowania karnego; zapewnienie bezpieczeństwa świadków i ofiar oraz pomoc ofiarom wykroczeń karnych; regulacja prawna zwalczania terroryzmu, cyberprzestępczości, korupcji; opracowanie standardów antykorupcyjnych ukraińskiego prawa karnego procesowego, a także stosowanie Konwencji o ochronie praw i podstawowych wolności i praktyk ETPC jako źródeł prawa.

Słowa kluczowe: metodologia, postępowanie karne, prawo karne, integracja europejska, praktyka ETPC.

CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF UKRAINE AND EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES: THE ISSUES OF METHODOLOGY OF RESEARCH

Alina Murzanovska

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Procedure,
Detective and Investigative Activities,
National University «Odesa Law Academy» (Odessa, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8645-0261
avmurzanovskaya@gmail.com*

Abstract. The article identifies specific problems of the methodology of research on the conformity of the criminal procedural law of Ukraine and the European Union, outlines the possible and necessary directions of its adaptation, and defines the prospects for the development of criminal procedural science in order to create a theoretical justification for the necessity and expediency of further changes in the Criminal Procedural Law. It is emphasised that the European integration processes of Ukraine requires the implementation of measures of both legislative and institutional and organizational nature. Among the main areas of adaptation, the following are highlighted: simplification of criminal proceedings; ensuring the safety of witnesses and victims and assistance to victims of criminal offenses; legal regulation of the fight against terrorism, cybercrime, corruption; the development of anti-corruption standards of the criminal procedural legislation of Ukraine, as well as the application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the practice of the ECtHR as sources of law.

Key words: methodology, criminal proceedings, criminal procedural law, European integration, practice of the ECtHR.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аліна Мурзановська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-8645-0261
avmurzanovskaya@gmail.com*

Анотація. У статті визначені окремі проблеми питання методології досліджень відповідності кримінального процесуального права України та Європейського Союзу, окреслені можливі та необхідні напрями його адаптації та визначені перспективи розвитку кримінально-процесуальної науки з метою створення теоретичного обґрунтування необхідності та доцільності подальших змін кримінального процесуального законодавства. Підкреслюється, що євроінтеграційні процеси України викликають необхідність у здійсненні заходів як законодавчого, так і інституційного та організаційного характеру. Серед основних напрямків адаптації виділені наступні: спрощення кримінального провадження; забезпечення безпеки свідків і потерпілих та допомога потерпілим від кримінальних правопорушень; правове регулювання боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю, корупцією; розробка антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства України, а також застосування Конвенції про захист прав та основоположних свобод та практики ЄСПЛ як джерел права.

Ключові слова: методологія, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне право, євроінтеграція, практика ЄСПЛ.

Вступ. Наша держава зробила вибір на користь європейської інтеграції. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) зобов'язує Україну реформувати сферу юстиції, в т.ч. кримінальної та привести законодавство у відповідність до європейських стандартів.

Європейський вектор інтеграції означає, між іншим, що *acquis communautaire* ЄС є тим горизонтом, до якого прагне наблизитися Україна. Європейська інтеграція означає, що законодавство та підзаконні акти в усіх сферах ґрунтуються на принципі верховенства права. Європейська інтеграція також означає певний підхід і розуміння того, що політична, виконавча та судова влада повинні змінюватися для впровадження, забезпечення та захисту прав людини (Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, 2015: 12).

Оцінка стану літератури. Проблеми, пов'язані з євроінтеграційними процесами та адаптацією кримінального процесуального законодавства України до законодавства ЄС доволі нові для кримінально-процесуальної науки, тому можна стверджувати про їх недостатню розробленість. Серед праць науковців, які звертались до цієї проблематики, необхідно виділити роботи О.Г. Шило (Шило, 2017: 343–385; Шило, 2016: 121–122), А.М. Орлеан (Орлеан, 2017: 34–38). Особливої уваги заслуговує дисертація Р.А. Климкевич на тему: «Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація» (2022 рік) (Климкевич, 2022: 1–285). Проте, саме питання методології досліджень означеної проблематики потребують свого подальшого наукового пошуку.

Метою статті є дослідження окремих методологічних аспектів визначення проблем відповідності кримінального процесуального права України та права Європейського Союзу та шляхів їх вирішення.

Основна частина. Особливого значення для розуміння сучасного кримінального процесу України та тенденцій його розвитку набуває вивчення процесів гармонізації кримінального процесуального права та диференціації кримінального процесу у країнах Європи. Так, при аналізі зближення кримінально процесуального законодавства в літературі можна зустріти різноманітні терміни: гармонізація, уніфікація, конвергенція і кодифікація, проте автори не завжди проводять розмежування між цими термінами. Зближення кримінального процесуального права викликається, насамперед, гармонізацією законодавства окремих держав, під якою розуміють зближення законодавства держав, спрямоване на встановлення подібного (порівнянного) нормативного правового регулювання в окремих сферах або заміну численних і різноманітних національних правил з певного питання єдиним правилом (Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 31–41). В свою чергу, в літературі підкреслюється, що єдиного визначення гармонізації в правовій сфері не існує і не завжди цей термін відокремлюють від інших схожих, а при гармонізації в кримінально-правовій сфері виникає фундаментальна проблема: значення набуває відмінність культур і це зачіпає саму сутність. Гармонізація спрямована на подолання відмінностей і мінімізацію суперечностей в праві, однак робить це головним чином на рівні принципів, ідей і керівних положень (Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 31–41). Спеціальними цілями гармонізації кримінального процесуального законодавства називають: 1) забезпечення взаємного визнання судових та схожих процесуальних рішень, заснованого на взаємній довірі іноземних систем правосуддя (а, як наслідок, визнання доказів, отриманих в іноземній юрисдикції); 2) забезпечення рівності громадян і їх прав для ліквідації будь-якої дискримінації за ознакою громадянства (в т.ч. як елемент свободи пересування робочої сили). Крім того, виділяють внутрішню та зовнішню гармонізацію кримінального процесуального права (Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 35).

На сьогоднішній день найбільш помітною є уніфікація права під якою розуміється найбільше зближення кримінального закону: заміна норм кількох держав загальною нормою або нормою однієї з держав. Менш поширеними, проте також помітними є процеси апроксимації і конвергенції (в більшості випадків є синонімами зближення) і виявляються в наступному: укладення міжнародних договорів; наднаціональна нормотворчість; «м'яке право» (прийняття модельних законів); судове роз'яснення (судова практика ЄСПЛ).

Найбільш глибоку гармонізацію кримінального процесуального права можна помітити в рамках Європейського союзу. І хоча в ЄС немає єдиного кримінального процесуального кодексу, відсутні єдині для всіх держав-членів процедури для здійснення кримінального провадження, але це не виключає можливості говорити про європейське кримінальне процесуальне право в широкому сенсі.

На даний момент існують наднаціональні (європейські) правові норми в сфері кримінального процесу, впровадженні в усіх державах-членах. Так, особливий вплив на національне законодавство та практику його застосування має Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та практика ЄСПЛ, а також слід вказати на створення на рівні Європейського Союзу органів, пов'язаних з розслідуванням кримінальних справ і судочинством (Європол, Євроюст), а також Європейської прокуратури.

З іншої сторони, сьогодні особливо актуалізується питання щодо диференціації кримінально-процесуальної форми, яка розглядається як: специфічний спосіб (метод) (глобальна та локальна); спосіб юридичної техніки; певна форма спеціалізації (функціональна та структурна); як принцип тощо (Трофименко, 2016: 185–213; Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 42–45), проте головним при цьому є доведена часом доцільність та корисність диференційованих порядків провадження, а диференціація кримінального судочинства є «історичною тенденцією, і всі сучасні держави Європи прагнуть її розширення» (Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 45–46). В наші дні в кримінальному судочинстві країн Європи склалися спрощені правила розгляду кримінальних справ. Називають їх по-різному – спрощеним, сумарним, прискореним провадженням і т.п. Їх суть полягає в набагато менш скрупульозному дотриманні правил судочинства: менші вимоги до допустимості доказів, їх дослідження та перевірки, повноти і всебічності, забезпечення права на захист, оформлення прийнятих судом рішень і т.д. (Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 46).

В країнах Європи на сьогоднішній момент нормативно закріплені такі форми спрощених правил розгляду кримінальних справ: 1) спрощене провадження у нескладних, очевидних, малозначних кримінальних справах в низці країн відрізняється від прискорених процедур у справах про більш тяжкі злочини і виступає самостійною процедурою. Більшість прискорених процедур, які використовуються в Європі, дозволяють пропустити етап попереднього слідства і призначити судовий процес протягом короткого періоду часу, якщо підозрюваний надав поліції або слідчому під час досудового етапу достовірні показання; 2) особливий тип прискореного провадження – представляти різного роду угоди, в основі яких лежить співпраця обвинуваченого зі слідством; 3) класичні континентальні моделі прискореного провадження, що не належать до сумарного провадження, теж мають свої різновиди (Сучасний кримінальний процес країн Європи, 2018: 47–50).

Нові реалії, пов'язані з європейською інтеграцією та приведенням кримінального процесуального права України у відповідність до вимог міжнародних та європейських стандартів, викликають необхідність переосмислення багатьох положень кримінального процесу (Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України, 2016: 65–86). І як слушно зазначає О.Г. Шило, на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального права в Україні перед науковцями постає завдання формулювання наукового обґрунтування пропозицій, спрямованих на створення оптимальної національної моделі ефективного розслідування та судового розгляду кримінальних справ у відповідності до сучасного рівня розвитку суспільства, системи процесуального контролю, що дозволяла б мінімізувати процесуальні помилки, а також своєчасно виправити їх. Досягнення справедливості у вирішенні соціально-правового конфлікту має стати головною метою кримінального процесу, генеруючим чинником, що визначає основні пріоритети та засади кримінального провадження, систему його засобів і процедур (Шило, 2017: 344).

Отже, виконання завдань кримінального провадження в сучасних умовах можливо забезпечити лише з врахуванням європейського та міжнародного досвіду кримінального судочинства. Так, в останні роки у кримінальному процесі України з'явилися нові інститути: угоди про примирення та визнання винуватості, дізнання у скороченій формі тощо. Такі новачки часто ґрунтуються на досвіді законодавчого регулювання та правозастосування, відомого іноземному кримінальному процесуальному праву. У зв'язку з цим незаперечно актуальним є вивчення кримінального судочинства зарубіжних держав, тому особливого значення набувають порівняльно-правові дослідження, які дозволять в подальшому враховувати як позитивний, так і негативний досвід зарубіжних країн в сфері кримінального провадження.

Крім того, на сьогодні особливе значення для розвитку права України в цілому, а відповідно – і для кримінального процесуального, має Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року, яка є частиною національного законодавства, положення якої мають імперативний характер.

Серед зобов'язань, що взяла на себе Україна, зокрема, забезпечувати, поступову адаптацію свого законодавства до права ЄС (*acquis EC*), відповідно до напрямів, визначених у цій угоді. Так, дослідивши проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права ЄС, О.Г. Шило підкреслила, що євроінтеграційні процеси України передбачають необхідність здійснення системи заходів законодавчого, інституційного, організаційного характеру, спрямованих на гармонізацію законодавства України у сфері кримінальної юстиції і безпеки із правом ЄС. Серед основних напрямків адаптації, звернута увага на такі з них, як правове регулювання боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю, корупцією; розробка антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства України; забезпечення безпеки свідків і потерпілих тощо (Шило, 2016: 109–118).

Проте, необхідно зазначити, що в Угоді про асоціацію вживаються різноманітні терміни – «адаптація», «зближення», «узгодження», «гармонізація», «законодавче зближення», «наближення законодавства», «нормативно-правове наближення», «адаптація законодавства», «горизонтальна адаптація», «визнання міжнародних принципів і стандартів», «взаємне визнання правил», «приведення законодавства у відповідність до *acquis EC*», «досягнення сумісності з *acquis EC*», «транспозиція», «транспонування законодавчого акта ЄС до національного законодавства». Ці терміни мають різне смислове навантаження, про що неодноразово наголошувалися у науковій літературі, тому є необхідність більш чіткого визначення понять та термінів з огляду на удосконалення методології науки кримінального процесуального права та практики його застосування.

Аналіз стратегічних напрямів подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України з метою адаптації його до *acquis EC* у секторі кримінальної юстиції, сучасного правового

регулювання порядку здійснення кримінального провадження, правозастосовної практики органів досудового розслідування та суду дозволив виділити О.Г. Шило (Шило, 2016: 113–114) наступні пріоритетні завдання у цій сфері, до яких слід віднести такі положення: запровадження режиму реалізації європейських стандартів здійснення кримінального судочинства, що, крім якості кримінального процесуального закону, який імплементував ці стандарти у національне судочинство, передбачає також необхідність зміни професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів і суддів, формування правозастосовної практики, що відповідає вимогам Конституції України, орієнтованої на дотримання європейських цінностей і стандартів, а також практики Європейського суду з прав людини; створення належної правової основи боротьби з кіберзлочинністю (Шило, 2016: 113–114).

Адаптація кримінального процесуального законодавства України до *acquis* ЄС, як слушно зазначає О.Г. Шило, потребує належного наукового супроводу, проведення фундаментальних досліджень окреслених вище питань, а пріоритетними напрямками розвитку науки кримінального процесу є: створення теоретичних концепцій адаптації норм кримінального процесуального законодавства України до *acquis* ЄС; постійний моніторинг правозастосовної практики з метою встановлення її відповідності європейським стандартам у галузі захисту прав людини та здійснення правосуддя, на основі результатів якого можливе теоретичне обґрунтування майбутніх змін та доповнень чинного законодавства (цей моніторинг має здійснюватися фахівцями у галузі кримінального процесу, з яких доцільно було б створити творчий колектив); теоретична розробка проблеми антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства України; дослідження проблеми альтернатив кримінальному переслідуванню то ін. (Шило, 2016: 121–122).

В свою чергу, кримінальне процесуальне законодавство ЄС слід розуміти як самостійну, автономну і специфічну цілісну систему нормативно-правових актів, які мають наднаціональний характер і покликані регулювати суспільні відносини, котрі виникають під час реалізації кримінальних процесуальних норм у взаємовідносинах між державами-членами. До актів ЄС, які регулюють окремі питання кримінально-процесуальної діяльності, належать: установчі договори ЄС, конвенції, загальні принципи права, прецедентна практика ЄСПЛ, рамкові рішення, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, зелені книги, дорожні карти (Климкевич, 2022: 3).

Із прийняттям Договору про функціонування Європейського Союзу, який надав компетенцію відповідним органам ЄС шляхом директив, прийнятих у спосіб загальної законодавчої процедури, встановлювати мінімальні правила, котрі повинні враховувати розбіжності між правовими системами та традиціями держав-членів ЄС, можна стверджувати про початок якісного нового етапу розвитку кримінального процесуального законодавства. Зазначені правила визначають: взаємне визнання доказів між державами членами; права осіб у кримінальному процесі; права потерпілих від кримінального правопорушення; будь-які інші аспекти кримінального процесу, які визначені Радою заздалегідь у його рішенні, прийнятому одногосно. Саме тому основна кількість кримінальних процесуальних норм ЄС відображена у директивах. Як зазначається в літературі (Климкевич, 2022: 3–4), чільною ознакою директив є те, що у них зазначаються цілі, яких необхідно досягнути, а держави-члени ЄС вільні у виборі способів і методів їх досягнення. Незважаючи на те, що директиви не мають загальнообов'язкового характеру (як регламенти), держави-члени ЄС відповідальні за імплементацию директив у своє законодавство впродовж певного строку. Окрім того, директиви покладають обов'язок на держав-членів надати перелік заходів, які були вжиті для реалізації вимог директиви.

Досліджуючи означені питання, Р.А. Климкевич робить висновок, що кримінальному процесуальному законодавству ЄС притаманні такі тенденції: гармонізації, диверсифікації, антропологізації, сек'ютеризації та діджиталізації (Климкевич, 2022: 219). У третьому розділі своєї дисертації під назвою: «Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС», Р.А. Климкевич здійснює порівняльний аналіз окремих норм кримінального процесуального законодавства України із суміжними кримінальними процесуальними нормами ЄС та обґрунтовує доцільність вживання терміна «апроксимація» щодо зближення кримінального процесуального законодавства України та ЄС. Крім того, в роботі виокремлено такі напрями апроксимації: апроксимація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження, та апроксимація законодавства, що регулює арешт і конфіскацію активів, одержаних злочинним шляхом, а також вирішено диференціацію законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження та співробітництво у кримінальних справах (Климкевич, 2022: 198–215).

Досліджуючи питання щодо апроксимації законодавства, що регулює арешт і конфіскацію активів, одержаних злочинним шляхом, Р.А. Климкевич щодо арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом, зазначає, що в Україні проведено низку заходів з метою приведення у відповідність нашого законодавства європейському. Наслідком імплементации стандартів, установлених Рішенням Ради Європейського Союзу 2007/845/ПВД від 06 грудня 2007 р. щодо співпраці між офісами держав-членів ЄС щодо повернення активів у сфері розшуку та виявлення доходів від злочинів або іншого майна, пов'язаного із злочинами, та Директиви ЄС 2014/42/ЄС від 03 квітня 2014 р. про арешт та конфіскацію знарядь і доходів від злочинів у Європейському Союзі стало прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (Климкевич, 2022: 207–209).

При дослідженні зазначених питань автором використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Метод системного аналізу, а також системно-структурний, системно-функціональний та формально-логічний методи дали змогу розкрити зміст кримінального процесуального законодавства

ЄС та його класифікацію; абстрактно-логічний метод застосовано для здійснення теоретичних узагальнень; методи моделювання і прогнозування використано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення окремих інститутів кримінального процесуального права України; історико-правовий метод допоміг розкрити генезу кримінального процесуального законодавства ЄС; порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу кримінальних процесуальних норм ЄС з аналогічними за предметом правового регулювання нормами кримінального процесуального законодавства України (Климкевич, 2022: 25, 26).

Євроінтеграційні процеси нашої країни, крім іншого, включають ще один, вельми важливий напрямок. Так, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 р., Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 25 Конвенції щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та ст. 46 Конвенції щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄС з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄС з прав людини» (2006) зобов'язує суди застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Подібну норму містить і ч. 5 ст. 9 КПК, яка указує, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Крім того, законодавець зобов'язує застосовувати принцип верховенства права у кримінальному провадженні з урахуванням практики ЄСПЛ (ч. 2 ст. 8 КПК). Встановлення ЄСПЛ, який є міжнародною установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом може бути підставою згідно з ст. 459 КПК для перегляду судових рішень, що набрали законної сили за виключними обставинами.

В зв'язку з вищезазначеним необхідно погодитись про важливість дослідження питань щодо: поняття, сутності та елементів практики ЄСПЛ, меж її впливу на юридичну діяльність в Україні, визначення юридичної природи та функцій рішень ЄСПЛ як багатоаспектного правового феномену, впливу практики Європейського Суду на правотворчу, правоінтерпретаційну, правозастосовчу діяльність та на правову доктрину і юридичну освіту в Україні, визначення структурних елементів механізму виконання рішень ЄСПЛ (Завгородній, 2017: 19).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні можна вести мову про різні форми та методи зближення кримінального процесуального права України та Європейського Союзу.

Серед основних напрямків адаптації необхідно виділити наступні: спрощення кримінального провадження; забезпечення безпеки свідків і потерпілих та допомога потерпілим від кримінальних правопорушень; правове регулювання боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю, корупцією; розробка антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства України, а також застосування Конвенції та практики ЄСПЛ як джерел права.

В свою чергу, наближення кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу викликає необхідність наукового супроводу та проведення фундаментальних розробок зазначених вище питань з врахуванням новітніх тенденцій в методології досліджень проблем кримінального процесуального права та практики його застосування, серед яких особливого значення набувають порівняльно-правові дослідження, які дозволять в подальшому враховувати як позитивний, так і негативний досвід зарубіжних країн в сфері кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.
2. Завгородній В. Стан наукових досліджень практики Європейського Суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Aprilie 2017. С. 15–21.
3. Климкевич Р.А. Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація: дис. ... доктора філософії. Львів, 2022. 285 с.
4. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України / Н.В. Глинська, Л.М. Лобойко, О.І. Марочкін та ін.: монографія : за заг. ред. О.Г. Шило. Х.: НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. С. 65–86.
5. Орлеан А.М. Адаптація законодавства України у сфері кримінального судочинства до законодавства ЄС: визначення основних напрямів. *Журнал східноєвропейського права*. № 45. 2017. С. 34–38.
6. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.] ; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.
7. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія. Х.: ТОВ «Оберіг», 2016. С. 185–213.
8. Шило О.Г. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 343–385. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2017.8.166759>
9. Шило О.Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 122.

References:

1. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva. (2015). [European and international standards in the field of justice] 708 p. [in Ukrainian].
2. Zavhorodnii, V. (2017). Stan naukovykh doslidzhen praktyky Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny ta yii vplyvu na yurydychnu diialnist v Ukraini. Natsionalnyi yurydycheskyi zhurnal: teoriya y praktyka [The state of scientific research on the practice of the European Court of Human Rights and its impact on legal activity in Ukraine]. Aprilie. C. 15–21 [in Ukrainian].
3. Klymkevych, R.A. (2022). Kryminalne protsesualne zakonodavstvo Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu: aproksymatsiia ta dyferentsiatsiia [Criminal procedural legislation of Ukraine and the European Union: approximation and differentiation] : dys. ... doktora filosofii. Lviv. 285 s. [in Ukrainian].
4. Shylo, O.H. ta in. (2016) Kontseptualni osnovy pobudovy suchasnoho kryminalnoho protsesu Ukrainy. (2016). [Conceptual foundations of construction of the modern criminal process of Ukraine]/ N.V. Hlynska, L.M. Loboiko, O.I. Marochkin ta in.: monohrafiia : za zah. red. O.H. Shylo. Kh.: NDI VPZ imeni akad. V. V. Stashysa NAPrNU, S. 65–86 [in Ukrainian].
5. Orlean, A.M. (2017). Adaptatsiia zakonodavstva Ukrainy u sferi kryminalnoho sudochynstva do zakonodavstva YeS: vyznachennia osnovnykh napriamiv [Adaptation of Ukrainian legislation in the field of criminal justice to EU legislation: definition of the main directions] Zhurnal skhidnoevropeiskoho prava. № 45. S. 34–38 [in Ukrainian].
6. Suchasnyi kryminalnyi protses krain Yevropy. 2018. [Modern criminal process of European countries]: monohrafiia [V.V. Lutsyk, V.A. Savchenko, V.I. Samarin ta in.] ; za red. V.V. Lutsyka ta V.I. Samarina. Kharkiv : Pravo, 2018. 792 s. [in Ukrainian].
7. Trofymenko, V.M. (2016). Teoretychni ta pravovi osnovy dyferentsiatsii protsesualnoi formy u kryminalnomu sudochynstvi: monohrafiia [Theoretical and legal bases of differentiation of the procedural form in criminal proceedings]. Kh.: TOV "Oberih". S. 185–213 [in Ukrainian].
8. Shylo, O.H. (2017). Kontseptualni osnovy pobudovy suchasnoho kryminalnoho protsesu Ukrainy ta problemy harmonizatsii vitchyznianoho zakonodavstva u sferi kryminalnoi yustytzii iz zakonodavstvom Yevropeiskoho Soiuzu. Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy [Conceptual foundations of building a modern criminal process of Ukraine and the problem of harmonization of national legislation in the field of criminal justice with the legislation of the European Union]. № 1 (8). S. 343–385. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2017.8.166759> [in Ukrainian].
9. Shylo, O.H. (2016). Problemy adaptatsii kryminalnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Problems of adaptation of the criminal procedural legislation of Ukraine to the law of the European Union]. № 2. S. 122 [in Ukrainian].